

TBMM
HALKLARIN EŞİTLİK VE DEMOKRASİ PARTİSİ
GRUP BAŞKANLIĞI

Sayı : 3080

Tarih : 29.11.2023

10/695

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Mezarsızlık politikası, Türkiye'nin kurucu siyaseti olduğu gibi ulus inşa süreçlerinde uygulanan temel politikalardan birisidir. Asimilasyona tabi tutulan halkların hafıza kırıma uğratılması bağlamında, söz konusu halkın nezdinde karşılığı olan önderlerin ve şahsiyetlerin mezar yerleri saklı tutulmakta veya var olan mezarlar bilinmeyen yerlere taşınmaktadır. Bu şekilde halk ile tarihi arasında var olan bağın kopartılması amaçlanmaktadır. Kürt ve Alevi halkı da tarihsel süreçten günümüze bu politikaya maruz bırakılmakta, halkın önemli birçok önder ve şahsiyetlerinin mezar yerleri bilinmemektedir. Bu nedenle kendileri için tarihi ve manevi önemi olan şahsiyetlerin mezar yerlerinin açıklanmasını talep etmektedir.

Bu bağlamda, Kürt ve Alevi halkı için önemli liderler ve şahsiyetlerinden olan Seyid Rıza, oğlu ve arkadaşları ile birlikte Said-i Kurdi, Şeyh Sait gibi birçok halk önderinin mezar yerleri bilinmemektedir. Bütün şahsiyetlerin mezar yerlerinin neden gizli tutulduğunun araştırılması ve yerlerinin açıklanmasının sağlanması amacıyla Anayasa'nın 98'inci İç Tüzüğü'nün 104'üncü ve 105'inci maddeleri gereğince Meclis Araştırması açılması için gereğini arz ve teklif ederiz.

Ayten KORDU

Tunceli Milletvekili

GEREKÇE ÖZETİ

İnsan, yaşama ve ölüme yüklediği anlamlar etrafında oluşturduğu sembol ve ritüeller ile zamansal ve mekânsal devamlılığını sağlamaktadır. Halklar mezarları ile zamana ve mekâna iz düşer, varlıklarını tarihe ve toprağa kaydederler. Buradan bakıldığında, mezarlıklar, halkların inançları gereği tarihin her döneminde bir hafıza ve anma mekânı olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte bütün inançlarda kutsal sayılan mezarlıklar daima bir dokunulmazlığa sahip olagelmıştır. Çünkü her toplum mezarlıkları kendi geçmişleriyle bağ kurmanın bir aracı olarak görürken mezarlıklar inançların da vazgeçilmez bir parçası sayılmıştır. Buna rağmen geçmişte yürütülen politikalar kapsamında toplumun önde gelen şahsiyetlerinin mezarları ya tahrip edilmiş ya da ortadan kaybedilmiştir. Yıllardır süregelen mezarsızlık politikalarından dolayı bugün bile Seyid Rıza'nın mezar yeri bilinmemektedir. Her ne kadar son yıllarda toplum liderlerinin mezar yerlerinin tespit edilmesi talebi yüksek sesle dile getirilse de şu ana kadar herhangi bir adım atılmamıştır. 1937 yılında 14 Kasım'ı 15 Kasım'a bağlayan gece yarısı 6 yol arkadaşı ve oğlu ile birlikte Elazığ (Xarput) Buğday Meydanı'nda idam edilen Dersim ve Kürt halkının tarihi önderi Seyit Rıza ve Dersim meselesi hâlâ tartışılmaktadır. Seyit Rıza ya da Kırmancki'deki adıyla Sey Rıza'nın kesin doğum tarihi bilinmemekle birlikte 1863 yılında Pulur Lirtik Köyü'nde doğdu. Batı Dersim Şeyh Hesenu, Hesanan aşiretinin Yukarı Abbasan Avasu Kolundan olan Seyid İbrahim Kalmen Sor'un dört oğuldan en küçüğüdür.

Mezarlıklar tarihin somut delilleridir. Bir yerleşim yerinin ne kadar eski olduğunun göstergelerinden birisi de hiç şüphesiz oradaki mezarlıklardır. Buradan yola çıkınca, Türkiye'de muhalif kesimlerin ölümlerinin mezarlardan çıkartılması, mezarlıklarının tahrip edilmesi, yerinden alınıp başka bir yere taşınması, Ermeni mezarlığı üzerine uygunsuz yapı veya mezarlıkların tahrip edilmesi gibi kimi politikalar iktidardaki partinin sadece Türk toplumunun milliyetçilik duygularına seslenen birer çağrısı değildir. Bu durum bir çağrı olmanın çok ötesinde, tekçi ulus yaratma kodlarında yer edinmiş tekçi zihniyettir. Söz ettiğimiz ölümler politik ölümlerdir. Dolayısıyla hem yaşamlarının hem de ölümlerinin toplum üzerinde ciddi etkisi var. Bunun bir sonucu olarak da ölümler arasında ciddi bir hiyerarşi uygulanmaktadır. Kürtlerin maruz kaldığı mezarsızlık meselesi aynı zamanda bir hiyerarşi meselesidir.

GEREKÇE

Bu politikalar, Türkiye'nin kurucu siyaseti olan Türklük kimliğinin inşa edilmesinden beri süregelen bir sancıdır. O gün olduğu gibi bugün de aynı politikanın Kürtlerin cenazelerine uygulanması bu tarihsel kodların halen geçerliğini koruduğunu göstermektedir. Dolayısıyla buradan bakınca söz konusu uygulamaların günlük politikaların değil, tarihsel bir politikanın izdüşümü olduğu görülür. Özellikle 1920'li yıllardan bu yana uygulanagelen mezarlıklar politikaları toplumun cezalandırılmasının yanında insanların geçmişleriyle bağını koparmayı amaçlamıştır. Dünya tarihinde birçok iktidar tarafından devreye sokulan bu politikalarla insani değerler ihlal edilip toplum vicdanı incitilirken aynı zamanda demokratik ilkeler de yok edilmiştir. Buna bağlı olarak cezalandırıldığını düşünen toplum kesimleri açısından mezarlıklar politikalarına muhalefet, demokratik bir yaşam talebinde bulunmanın ahlaki ve vicdani gereğini oluşturmaktadır. Çünkü insanlık tarihi boyunca ölümlere ve mezarlıklara saygı duyulması, önemli bir insani değer olarak kabul görmüştür.

Bugün mezar yeri halen bilinmeyen şahsiyetlerden birisi olan ve 15 Kasım 1937 tarihinde Dersim halkının onurlu direnişinin öncüleri Seyid Rıza, oğlu ve arkadaşları, Elâzığ Buğday Meydanı'nda kurulan bir düzmece mahkemede sonucunda idam edildiler. Kendilerine savunma hakkı dahi verilmeden yaşı küçültülerek idam edilen Seyid Rıza ve arkadaşlarının cenazeleri ise hiçbir zaman ailelerine verilmedi. Aradan geçen 86 yıla rağmen Seyid Rıza ve arkadaşlarının mezar yerleri hala gizlenmektedir. Direnişin önderlerinin idamı sonrasında Dersim coğrafyası, kültürü, dili ve inancına yönelik topyekûn bir harekate girilmiş, resmi rakamlara göre 12-16 bin, bağımsız araştırmacı ve tarihçilere göre ise 70 bin ile 100 bin civarında Dersimli çocuk, yaşlı, kadın yaşamını yitirmiştir. Hayatta kalan kız çocukları evlatlık olarak verilmiş ve yoğun asimilasyona tutulmuştur.

Seyit Rıza, Dersim'deki kanlı çatışmalardan sonra barış görüşmeleri yapmak üzere Erzincan'a çağrılır, görüşmeye giderken yolda 5 Eylül 1937'de tutuklanmıştır. Dersim ileri gelenlerinden Seyit Rıza'yla beraber 58 kişi Elâzığ'da kurulan İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmışlardır.

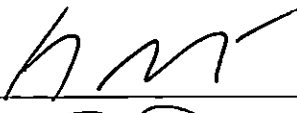

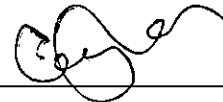
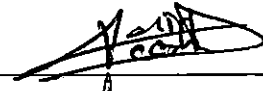

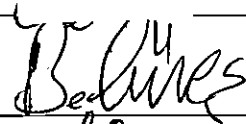

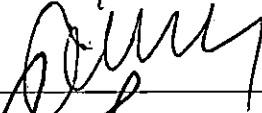
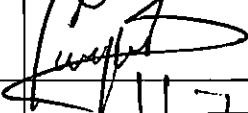
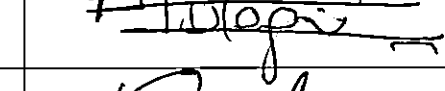

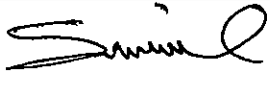

Yargılama sürecinde, Adalet Bakanlığı'ndan [idam için] şifre gelmesi üzerine duruma çekince koyduğu iddia edilen savcının rapor alması üzerine Dönemin Emniyet Genel Müdürlüğü görevlisi İhsan Sabri Çağlayangil'in hukuktan sınıf arkadaşı savcı yardımcısı görevlendirilerek Adalet Bakanlığı'ndan gelen talimatın gereği üzerine Seyit Rıza, Usene Seyd, Fındıq Ağa, Hesene Ağa, Usene Sey Rızay, Ali Ağa, Hesene İvraime Qız ve oğlu Resik Hüseyin'e idam cezası verilmiştir. Diğerleri ise ömür boyu hapis cezalarına çarptırılmıştır. Seyit Rıza, 15 Kasım 1937'de 74 yaşında idam edilirken tutanaklarda yaşı küçültülürken 16 yaşındaki oğlu Resik

Hüseyin'in yaşı ise büyütülerek idam edilmişlerdir. Seyit Rıza idam edildiğinde 74 yaşındaydı. O yıllarda da, bu yıllarda da yaşı büyük, küçük olanları asmak "yasalara" aykırıydı. Bu nedenle Seyit Rıza'nın yaşı 54 e düşürülerek, Resik Hüseyin' in 17 olan yaşı, 21 e çıkartılarak idam edilmişlerdir.

Dönemin Emniyet Genel Müdürlüğü görevlisi İhsan Sabri Çağlayangil o anları yıllar sonra Seyit Rıza'nın idam edilme anını şöyle anlatmaktadır: "*Seyit Rıza, sehpaları görünce durumu anladı. 'Asacaksınız' dedi ve bana döndü: 'Sen Ankara'dan beni asmak için mi geldin?'. Bakıştık. İlk kez idam edilecek bir insanla yüz yüze geliyorum. Son sözünü sorduk. 'Kırk liram ve saatim var. Oğluma verirsiniz' dedi. Bu sırada Fındık Hafız asılıyordu. Asarken iki kez ip koptu. Seyit Rıza'yı meydana çıkardık. Etrafta kimse yoktu. Ama Seyit Rıza, meydan insan doluymuş gibi sessizliğe ve boşluğa hitap etti: 'Evlade Kerbelayme. Bexetayme. Ayibi, zulmo, cinayeto' (Evlad-ı Kerbelayız, günahsızız, ayıptır, zulümdür, cinayettir) dedi. Benim tüylerim diken diken oldu. Bu yaşlı adam rap rap yürüdü. Çingeneyi itti. İpi boynuna geçirdi. Sandalyeye ayağıyla tekme vurdu, infazını gerçekleştirdi."*

Alevi ve Kürt halkı için önemli bir yeri ve değeri olan Seyit Rıza, Usene Seyd, Fındıq Ağa, Hesene Ağa, Usene Sey Rızay, Ali Ağa, Hesene İvraime Qız ve oğlu Resik Hüseyin ile birlikte mezar yeri bilinmeyen Şeyh Said, Said-i Kürdi gibi birçok şahsiyet bulunmaktadır. Evrensel inanç ve hukuki değerlerde ölen kişilerin mezar yerilerine saygı gösterilmesi ve kişisel eşyalarının yakın akrabalarının isteği doğrultusunda iade edilmesi gerekliliğini ifade etmektedir. Ölen bir kişinin mezar yerlerinin ailelerinden ve sevenlerinden gizlenmesi, yasalar ile birlikte vijdana da aykırıdır.

Bütün bu nedenlerden dolayı mezarsızlık politikası bağlamında ölümler üzerinden uygulanan bu hukuksuzluğa son verilip toplumsal talepler doğrultusunda bir adım atılması, Kürt ve Alevi halkı için önemli bir yeri olan Seyid Rıza ile birlikte siyasal hukuk uygulamasına tabi tutulan bütün şahsiyetlerin mezar yerlerinin tespit edilerek ailelerine iade edilmesi amacıyla bir Meclis Araştırması açılması son derece önemlidir.

1	SEZAI TEMELİ	MUŞ	
2	FERİT ŞENYAŞAR	ŞANLIURFA	
3	CEYLAN AKÇA CUPOLO	DİYARBAKIR	
4	VEZİR COŞKUN PARLAK	HAKKARİ	
5	KEZİBAN KONUKÇU KOK	İSTANBUL	
6	NEİLA DEMİR	AĞRI	
7	PERİHAN KOCA	MERSİN	
9	BERİTAN GÜNEŞ ALTIN	MARDİN	
10	ZEYNEP ODUNCU	BATMAN	
11	MEHMET ZEKİ İRMEZ	ŞIRNAK	
12	HEVAL BOZDAĞ	AĞRI	
13	OSMAN CENGİZ ÇANDAR	DİYARBAKIR	
14	SÜMEYYE BOZ	MUŞ	
15	ÖMER FARUK HÜLAKÜ	BİNGÖL	
16	ONUR DÜŞÜNMEZ	HAKKARİ	
17	GEORGE ASLAN	MARDİN	
18	SEMRA ÇAĞLAR GÖKALP	BİTLİS	
19	BURCUGÜL ÇUBUK	İZMİR	
20	CELAL FIRAT	İSTANBUL	